

Юрій Вікторович Гоцуляк,
молодший науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Вінниця, Україна

УДК 37.013.74:(71)

МОНІТОРИНГ ТА НАГЛЯД ЗА СИСТЕМОЮ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРОВІНЦІ НОВА ШОТЛАНДІЯ (КАНАДА)

Стаття посвячена аналізу особливостей правового регулювання питань моніторингу за реалізацією спеціальних освітніх програм та надання спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами, а також адміністративного надзора за функціонуванням спеціального освіти в провінції Нова Шотландія (Канада).

Ключевые слова: моніторинг, нагляд, спеціальна освіта, закон.

This article analyzes the characteristics of the legal regulation of monitoring the implementation of special education programs and the provision of special education services for students with special needs, and the administrative supervision of the operation of special education in the province of Nova Scotia (Canada).

Key words: monitoring, supervision, special education, law.

Питання спеціальної освіти, посідає особливе місце в освітніх системах розвинених країн, адже воно стосується реалізації права кожного на освіту відповідно до здібностей і надання освітніх послуг, що покликані задовольнити потреби кожного. Іншими словами, спеціальна освіта є одним з важливих аспектів у розвитку диференційованої освіти. Необхідно відзначити, що до системи спеціальної освіти входить і надання освітніх послуг обдарованим дітям, так як вони вважаються учнями з особливими потребами (зауважимо, що не в всіх країнах цю категорію дітей з певними вадами розвитку та обдарованих об'єднують, адже специфіка освіти цих дітей суттєво відрізняється, основною причиною такого об'єднання є недопущення «елітаристського» підходу в освітній сфері). Для належного функціонування системи спеціальної освіти важливе значення має організація нагляду на моніторингу у цій сфері, адже, від цього залежить правильне виконання нормативів і своєчасне виявлення недоліків. Однією з розвинених країн у цьому питанні є Канада. У статті ми проаналізуємо організацію нагляду моніторингу за спеціальною освітою у провінції Нова Шотландія.

Законодавчо встановлена функція департаменту освіти провінції Нова Шотландія з аналізу питань, пов'язаних зі спеціальною освітою, охороною

здоров'я та комфорту учнів з особливими освітніми потребами [1, 2].

Департамент з питань освіти співпрацює, проводить консультації з навчальними закладами, які реалізують спеціальні освітні програми та надають спеціальні освітні послуги учням з особливими потребами. Співпраця здійснюється шляхом проведення перевірок на прохання (запит, хоча може бути і планова) навчального закладу, а також шляхом постійного аудиту та збору даних щодо навчально-виховного процесу дітей з особливими потребами (реалізації спеціальних освітніх програм та надання спеціальних освітніх послуг). Відзначимо також, що здійснення перевірок не є примусовим імперативним заходом з боку адміністративного органу, а може здійснюватися на запит навчального закладу [1, 2]. Це пояснюється тим, що адміністративний нагляд за навчально-виховним процесом обдарованих дітей має на меті, у першу чергу, покращення якості надання освітніх послуг, а не накладення санкцій. Таким чином, зв'язок між навчальними закладами, що реалізують спеціальні освітні програми і департаментом з питань освіти встановлюються не стільки адміністративні, скільки «професійні» зв'язки.

Велика увага у сфері спеціальної освіти провінції Нова Шотландія приділяється питанню охорони

здоров'я. Функціонує спеціальна установа, що займається охороною здоров'я у навчальних закладах. Законодавство вимагає від навчальних закладів та, конкретно від осіб, які надають спеціальні освітні послуги, співробітництва із вищевказаною установою, так як сфера спеціальної освіти потребує окремої законодавчої уваги [1, 3]. Необхідно відзначити, що впровадження будь-якої спеціальної освітньої програми для учнів з особливими потребами передбачає медичний аспект (адже зміна навантаження для обдарованої дитини повинно відповідати стану її здоров'я, і не зашкодити учню).

Часто виникає потреба навчання учня за спеціальною освітньою програмою у навчальному закладі, що територіально віддалений від помешкання (або школи, що близько знаходиться до житла). Для розв'язання цього питання розроблено окремий документ – Інструкція для перевезення учнів з особливими потребами [4]. У цьому документі розглядаються питання щодо перевезення учнів з особливими потребами для навчання в інший заклад. Це є важливий аспект при впровадженні системи освіти обдарованих учнів в Україні, адже, на перших порах, завжди постає проблема дефіциту кваліфікованих фахівців, а тому географія цієї сфери розширюється і має бути гнучкою (забезпечити обдарованих учнів можливістю навчання при «незручному» місці знаходження).

У провінції Нова Шотландія законодавчо закріплено принцип «відповідної освіти» (відповідно потребам), згідно з яким кожна школа, що функціонує у межах юрисдикції цієї провінції повинна забезпечити кожному учню надання освіти, відповідно до його здібностей (не має значення, надає певний навчальний заклад спеціальні освітні послуги учням з особливими потребами чи ні); повинні бути вжиті заходи для забезпечення кваліфікованими спеціалістами для повноцінного навчання того чи іншого учня (укладання угод з окремими фахівцями) або для перевезення в іншу школу, де реалізуються спеціальні освітні програми) [1, 5].

Для забезпечення якісного рівня освіти для учнів (в тому числі учнів з особливими потребами, обдарованих) Департамент з питань освіти провінції Нова Шотландія рекомендує у кожній школі створювати окремі підрозділи для забезпечення освітніх потреб учнів (моніторинг цих потреб і вживання необхідних заходів для їх задоволення) для забезпечення професійного розвитку персоналу, ефективного програмування навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами та надання необхідних освітніх послуг. Таким чином, освітня сфера буде постійно розвиватись.

Законодавчо встановлені рекомендації Департаменту з питань освіти для спеціалістів у сфері спеціальної освіти (у тому числі освіти обдарованих учнів):

– встановлення та підтримка ефективних способів ідентифікації учнів з особливими потребами (підготовка фахівців у цій сфері);

– проведення належного оцінювання сильних сторін учнів для визначення необхідного програмування та послуг, що мають надаватись для задоволення освітніх потреб (розроблення ефективних систем оцінювання);

– здійснення правильного планування навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами (складання індивідуальних навчальних планів);

– організація необхідних заходів для навчання учнів з особливими потребами (можливість навчання обдарованого учня протягом певного часу у вищому навчальному закладі чи іншій установі);

– здійснення програмування освіти учнів таким чином, щоб освітній процес міг задовольнити освітній потреби дитини (так формулюється основне завдання освіти, у тому числі, спеціальної, і звідси витікає індивідуально орієнтований підхід);

– розробка, впровадження та розвиток індивідуального планування навчально-виховного процесу у сфері спеціальної освіти, а також складання «перехідних» планів (індивідуальне планування є одним з основних показників диференційованого підходу і тому приділяється увага, розробляються і затверджуються вимоги до індивідуальних планів, а також затверджуються примірні плани; перехідний план означає передбачення можливості подальшого навчання учня після закінчення спеціальної освітньої програми (або переходу від одної вікової категорії до іншої), наприклад, продовження навчання з певного предмету за межами навчального закладу);

– координація ресурсів, необхідних для здійснення повноцінного програмування (комплексний підхід, адже для повноцінної реалізації тієї чи іншої спеціальної освітньої програми потрібні матеріально-технічні, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, а навчальний заклад, фахівці, які надають освітні послуги, повинні забезпечити наявність таких);

– координація зусиль персоналу, який займається задоволенням потреб учнів з особливими потребами (запровадження на рівні навчального закладу окремих посад чи органів, які здійснювали б керівництво та нагляд за роботою спеціалістів для надання спеціальних освітніх послуг, а також залучення, у разі потреби, до навчально-виховного процесу фахівців з різних сфер науково-педагогічної та іншої діяльності (працівників вищих навчальних закладів, науководослідних установ, інших підприємств, установ та організацій));

– забезпечити доступ громадськості до планування та програмування навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами, проводити необхідні консультації для того, щоб представникам громадськості були зрозумілі особливості спеціальної освіти; цей аспект має значення, адже для того, щоб впроваджувати той чи інший соціально значущий проект необхідно залучитися підтримкою не тільки влади, а й населення, таким чином, суспільна думка

бути схвальною з приводу того чи іншого питання, що стосується спеціальної освіти;

– проведення консультаційної роботи з різними зацікавленими сторонами, у першу чергу, з батьками учнів з особливими освітніми потребами (відзначимо, що залучення батьків до навчально-виховного процесу є одним з принципів питань спеціальної освіти, адже визнається положення, що повноцінної освіти дитина в стінах навчального закладу отримати не може, а тому запроваджується трьохстороння модель «школа-учень-батьки»);

– забезпечення підготовки кваліфікованих спеціалістів для роботи з учнями з особливими потребами, а також підвищення їх кваліфікації (вказується, що спеціалісти мають постійно розвиватись і вдосконалювати систему спеціальної освіти) [2].

Департамент з питань освіти декларує, що наданням спеціальних освітніх послуг мають займатись тільки кваліфіковані фахівці, кваліфікація яких підтверджена документально. Встановлюється вимога про співпрацю з іншими спеціалістами (психологами, лікарями тощо) для сприяння більш професійному оцінюванню учнів, планування навчально-виховного процесу, і взагалі, для професійного розвитку [2].

Як бачимо, ці рекомендації покликані зробити уніфікованою роботу спеціалістів у сфері освіти учнів з особливими потребами, прозорою та системною. Важливо, що у сфері спеціальної освіти ініціативність окремих фахівців відіграє допоміжну роль і покликана покращити якість освітніх послуг (програмування та надання спеціальних освітніх послуг є достатньо уніфікованим), а регулярні заходи з обміну досвідом покликані надавати поширення кращих ініціатив.

За законодавством провінції Нова Шотландія, адміністрація навчального закладу має призначити особу, відповідальну за адміністративний нагляд, належним наданням спеціальних освітніх послуг, реалізацією спеціальних освітніх програм для учнів з особливими потребами [2, 3].

Запровадження такої посади на рівні вищого керівництва школи пояснюється тим, що питання спеціальної освіти (програмування, фінансування, впровадження освітніх програм, надання спеціальних освітніх послуг учням з особливими потребами) є пріоритетним для освітньої політики провінції, а адміністративний нагляд виділяється, як окремий аспект для врегулювання. Ці посадовці повинні володіти необхідними знаннями, що стосуються спеціальної освіти, а також мати досвід у реалізації спеціальних освітніх програм.

На наш погляд, призначення відповідальних осіб на місцях є важливим аспектом для належного функціонування системи спеціальної освіти, адже не допускається «анонімність» у цій сфері, особливо це має значущість для таких держав як Україна, де роблять тільки перші кроки на шляху організації навчально-виховного процесу обдарованих дітей (окремого підходу). Таким чином, з'являється можливість ставити

конкретні завдання і очікувати конкретних результатів. У випадку їх невиконання – з'ясувати причини із конкретними особами.

Освітнє законодавство провінції Нова Шотландія зобов'язує шкільні адміністрації навчальних закладів, що займаються навчанням учнів з особливими потребами приймати на місцевому рівні нормативні документи, в яких мають бути відображені основні положення щодо діяльності навчального закладу у сфері спеціальної освіти, а також регулювання процедурних питань, пов'язаних із наданням спеціальних освітніх послуг (ідентифікації, планування, оцінювання тощо) [2].

Основні вимоги до діяльності навчального закладу у сфері спеціальної освіти:

– додержуватись правил, політики, процедур, встановлених Департаментом з питань освіти;

– чітко визначати обов'язки осіб, залучених до навчального процесу учнів з особливими потребами, відповідно до положень освітньої політики провінції;

– програмування та планування навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами має бути доступним для громадськості (зацікавлених суб'єктів); спеціальна освіта має бути доступною для учнів (процес ідентифікації має здійснюватись не для відбору, а для виявлення учнів з особливими потребами і подальшого їх задоволення);

– постійне вдосконалення механізму надання спеціальних освітніх послуг і перегляд його не менше раз у 5 років [2].

Законодавство закріплює необхідність співпраці між вчителями, які надають спеціальні освітні послуги, адміністрацією навчального закладу, батьками учнів з особливими потребами, а також різними організаціями, що займаються питаннями спеціальної освіти [1, 2]. Це має сприяти кращій реалізації положень освітньої політики провінції у сфері спеціальної освіти, а також внесенню необхідних змін.

Приписи провінційних та шкільних нормативних документів, що стосуються спеціальної освіти (основ політики та інших питань) повинні бути долучені до процесу підготовки вчителів, адміністраторів та іншого шкільного персоналу [2]. На цей аспект необхідно звернути окрему увагу, адже має місце двоступінчата система підготовки персоналу до роботи з дітьми з особливими потребами: перша – це формування загальних уявлень та знань про спеціальну освіту у спеціалістів, які проходять підготовку чи перепідготовку; друга – безпосередня підготовка фахівця для роботи з учнями з особливими потребами (у тому числі – обдарованими), здобуття ним необхідної кваліфікації. Тобто, система спеціальної освіти функціонує не ізольовано, а, навпаки, – є інтегрованою; це відображає важливість цієї сфери для освіти.

Надання загальної інформації про спеціальну освіту майбутнім або досвідченим вчителям (або іншим фахівцям) дозволяє сформулювати уявлення про таку сферу і зробити виважений вибір у подальшій професійній орієнтації на спеціальну освіту. На наш

погляд, такий досвід для України має бути корисний на шляху впровадження системи освіти обдарованих дітей.

За розроблення нормативних актів (загальних заasad та процедурних питань – policy), що стосуються навчально-виховного процесу учнів з особливими потребами, відповідають координатори з надання освітніх послуг (Student Services Co-ordinator), а також директори з цих же питань (Director of Programs and Student Services) [2]. Важливим є те, що обов'язки покладаються не на навчальний заклад, а на конкретних посадовців. Що дозволяє вибудовувати систему спеціальної освіти чіткою і прозорою (персонального відповідача).

Шкільний нормативний акт з питань спеціальної освіти обов'язково має розроблятися та затверджуватись із залученням зацікавлених сторін (у реалізації спеціальних освітніх програм та наданні спеціальних освітніх послуг) – батьків, учителів, представників сфери охорони здоров'я, громадських організацій, а також допоміжного персоналу [1,2].

Такий багатосторонній підхід на стадії проектування дозволяє передбачити можливі суперечливі питання, позиції і їх врахувати. Більше того, залучення багатьох суб'єктів до нормативної сфери (і не тільки) у спеціальній освіті підкреслює значущість цього питання для освіти провінції в цілому.

У результаті спільної роботи над нормативним актом, узгодження питань та врахування побажань, адміністрація навчального закладу затверджує цей документ [2].

Важливе значення має принцип «публічності» та «доступності» у сфері спеціальної освіти. Так, затверджені адміністрацією нормативно-правові акти з питань реалізації спеціальних освітніх програм та надання спеціальних освітніх послуг, мають обов'язково публікуватися на офіційних веб-сторінках школи та Департаменту з питань освіти. Причому, це робиться не для відкритості інформації, а для залучення громадськості до нормативної діяльності, шляхом внесення необхідних зауважень та пропозицій (таким чином, відстоюється позиція багатосторонньої співпраці та помірної адміністративності) [2].

Розв'язання суперечностей.

Освітнє законодавство провінції Нова Шотландія передбачає впровадження у систему освіти органів з вирішення суперечностей, а враховуючи, що сфера спеціальної освіти має особливості, то цьому питанню приділяється окрема увага. Так, законодавство

вимагає від навчальних закладів створювати необхідні органи з вирішення суперечностей (трибунали: встановити склад осіб, які входять до цього органу, періодичність роботи, повноваження тощо) та запроваджувати необхідні процесуальні аспекти (яким чином відбувається процес розв'язання суперечностей: як і куди подається заява, в який термін, ким розглядається тощо). Необхідно також зазначити, що вище вказані органи не мають повноважень з розгляду суперечностей, розв'язання цих органів можуть бути оскаржені у суді чи у департаменті з питань освіти (або одразу подавати скаргу чи заяву у державні органи) [2, 3].

Такий підхід (створення окремих органів з вирішення суперечностей), на наш погляд, є виправданим, адже в силу специфіки спеціальної освіти суди загальної юрисдикції можуть бути недостатньо компетентними у питаннях, а, відповідно, їх розв'язання не завжди будуть справедливими. Таким чином, відстоюється і впроваджується компетентнісний підхід у спеціальній освіті, що є ознакою прогресивності і має бути враховано при впровадженні системи освіти обдарованих дітей в Україні.

Таким чином, організація належного нагляду за функціонуванням спеціальної освіти дозволяє сферу освіти зробити більш системною, а також більш оперативно виявляти недоліки та ліквідувати їх; при правильно проведеному моніторингу та нагляді складові системи не будуть випадати, а нововведення проводитимуться більш ефективно та організовано.

Використані літературні джерела

1. Gifted education and talent development // Nova Scotia. Department of Education: електронний ресурс [режим доступу]: www.ednet.ns.ca
2. Special Education Policy // Nova Scotia, Department of Education: електронний ресурс [режим доступу]: www.ednet.ns.ca
3. Ministerial Education Act Regulations, Nova Scotia, sections 26 and 38 // електронний ресурс [режим доступу]: www.gov.ns.ca
4. Handbook for the transportation of students with special needs / Nova Scotia. Department of Education, 1999: електронний ресурс [режим доступу]: www.studentservices.ednet.ns.ca.
5. Inclusion, Supporting Student Success // Nova Scotia. Department of Education: електронний ресурс [режим доступу]: www.ednet.ns.ca